

»NIŠ NE RECI, NIŠ NI«

Hrvati čakavci s otoka Krka imaju običaj da kažu: »Niš ne reci, niš ni«, nakon što tresnu neku šalu. To je kao za ispriku, ako su u šali rekli koju neugodnost. U biti, spomenuta izreka ističe vrijednost same riječi. Ona je nešto, riječ je djelo koje čovjeka označuje. Kad već govorim o riječi i čakavcima, spomenut ću da je upravo čakavska riječ pred nekih 900 godina s glagoljske Bašćanske ploče inicirala hrvatsku književnost u vrijeme kad se učena Evropa vjerski raspaljena svađala i dijelila na grčki istok i latinski zapad. Na tom razmeđu kulturnih i političkih tabora, hrvatska se književnost i dalje razvijala na narodnom jeziku, dok su je ponekad protivnici nazivali heretičkom. Značajno je da ju je upravo iz kruga čakavskih začinjavaca hrvatskom nazvao Šplićanin Marko Marulić, kad je 1501. Juditu »u versih hrvacki« složio. Uz sinonime »ilirski« i »slovinski« ovu su književnost na hrvatskom etničkom prostoru stvarali čakavski, kajkavski i štokavski dijalekti. Tek u prvoj polovici XIX stoljeća, kad su ilirci prihvatili štokavski dijalekat kao književni jezik, počinju u štampi izostajati čakavska i kajkavska djela. Ali stvaranje na ovim dijalektima nije time prestalo, osobito ne u narodu, koga se nije puno ticao propis romantičnog zagrebačkog kruga. Čak i sami ilirci odstupali su od svoga pravila kad su, otkrivši narodno blago, po narodu skupljali pjesme, priče i poslovice, te ponekad ove dijalektalne tvorevine objavljivali u svojim štokavskim edicijama. Nisu ni slutili da su ovakvom praksom ukazali na jedino ispravno gledište: hrvatska nacionalna književnost nalazi se u djelima svih hrvatskih dijalekata. Sjeći po dijalektima znači sjeći po vlastitom nacionalnom biću.

Ali ovo kao da još uvijek ne mogu shvatiti neke glave u hrvatskoj književnoj republici. Posljedica svega je »zaobilaženje« dijalektalnog stvaralaštva, koje je naročito uzavrelo u naše dane, kad je revolucionarno kretanje društva otvorilo grla dubokih narodnih izvora. Svjedoci smo pojave dijalektalne riječi u štampi, na pozornici, radiju i televiziji, ali o tome se vrlo malo govori u centrima književnog jezika. Kao da se šutnjom brišu činjenice. Mučnina čovjeka hvata kad npr. lista različite debele antologije i opazi kako se zapostavljaju čakavski i kajkavski pisci, pa i štokavski ako pišu ikavicom. Sveto je samo »IJE«, njegovi pomazani ili masni službenici učinit će koji »propust« samo kad im to preporuči računarski instikt. Postalo je već upadljivo kako neki priređivači književnih zbornika samodopadno proglašuju princip »umjetnosti«, dok u isto vrijeme na jednoj strani bravurozno režu kritičarskim škarama dijalektalna djela, a na drugoj grupaški blagonaklono prave kolaže od štokavskih vrednota i pomodnih igrarija. Zašto i ne bi, kad se ni od kud ne javlja protest. Ima pisaca koji »njuše« stvari, ali ambicija da se pod svaku cijenu bude u »režijskim« zbirkama navodi mnoge da »kulturno i demokratski« zadrijemaju na javnom mjestu kritike.

Međutim, u svijetu te dijalektalne riječi javilo se nedavno nekoliko vrijednih knjiga. Budući da su uglavnom prešućene, potrebno je o njima

koju reći. Nastavljajući na nekoliko izdanja Jelenovićeve i Petrisove »Antologije nove čakavske lirike«, objavio je Ljubo Pavešić zbirku suvremene čakavštine između Učke i Velebita »Besedi s kamika i z mora«, Rijeka 1968, izdanje Riječkog književnog i kulturnog društva. Uz stihove koji iznenađuju životom rekao je Kazimir Urem u predgovoru: »Izgleda, da se ovom lijepom, muzikalnom i poetskom dijalektu bliži kraj. Kao da ga naše vrijeme ne respektira, a da li će tako biti i u buduće nemože se ništa reći. Istina je da na ovom području, između Učke i Velebita, sada njime piše dvadesetak autora, starijih i mlađih. Ta činjenica kao da ohrabruje. Da li će joj budućnost biti sklona pokazat će vrijeme«. Na ove misli Pavešić u pogovoru nadodaje: »Kako će se mlada ulika svijati na vetru, kako će se gobi i okruni z kvrgama, a z žilamin se čvrsto lovi za kamik i dunboko išće vodu, tako je va vo naše vrime dvajsetak njih našlo soka i va jednen čakavskén krču zakantalo.«

Druga je knjiga antologija čakavske poezije »Korablja začinjavca«, koju su, opet na Rijeci (1969), priredili Ive Mihovilović i Zvane Črnja u izdanju »Dometa«. O ovoj antologiji trebalo bi nadugo i široko govoriti, kao što i ona govori o čakavskom pjesništvu od srednjovjekovnog glagoljanja »Nepoznatog glagoljaša« i pučkog plača za »Marinom krunom« do stihova suvremenih pjesnika, među kojima je najmlađi rođen 1939. Korice »Korablje«, plave kao rodno more, simbolički uvode čitaoca u svijet čakavske pjesme, u kojem nema kraja čudu poetske riječi. Zato u predgovoru Črnja intuitivno naslućuje: »U časovima zamora, sumnji i otuđenja, vrijeme velikih sinteza možda baš traži osjećajnu kompenzaciju na zavičajnim korabljama, gdje usprkos svemu još žive biljezi naše temeljne ljudske odredivosti«. Impresioniran sadržajem »Korablje začinjavca«, štokavski pjesnik Dragutin Tadijanović rekao je na znanstvenom skupu Sabora čakavskog pjesništva, održanom u Žminju 1969., riječi koje se pamte: »Ona(Korablja) će zasigurno značiti datum u razvitku čakavske lirike, koja je, kako se i vidi iz te knjige, kamen temeljac, sastavni dio, neizlučivi dio cjelokupne hrvatske poezije.« (Dometi 1970, br. 5).

Treća je knjiga »Smih naš bodulski«, što ju je priredio Ivo Žic Klačić u nakladi spomenutog Riječkog književnog i naučnog društva (Rijeka, 1969). U ovoj knjizi toliko je smijeha da mi se čini kao da se narod tim smijehom, u liku Vrbanske Banice (str. 13), smije umišljenim »školaricima« (u smislu izreke: Niš ne reci, niš ni), svima ignorantima dijalektalnog stvaralaštva.

Zbirka »Smih naš bodulski« puna je smijeha. Ona će nasmiјati svakoga, tko razumije čakavski dijalekat. Najbolji je dokaz za to kako ju je narod primio, činjenica da je cijela naklada u kratko vrijeme rasprodana. Možda će nekoga iznenaditi ovoliki smijeh na Krku, koji vjekovima u crnini i jecaju pogrebne »pojubice« za nečim tuguje. Ali kontrasti se dodiruju. Da to otkrije, našao se Ivo Žic Klačić, kao vrijedan sabirač krčkog smijeha. On je sam rođen na Krku u Puntu, nikao je iz roda i kruga »smišnjaka« Keka Predragarožice i Osipa Lišandrića. Osim toga, Ivo Žic Klačić je književnik koji piše i na čakavskom narječju pjesme i komedije, on je i sam »smišnjak« vječno s lulicom u ustima, zbog čega su mu porugljivi zemljaci i prilijepili nadimak Pipica.

Ivo Žic Klačić, dajući u predgovoru »riječ dvije« o izabranim tekstovima, rekao je: »Pojedine anegdote iz »Smiha našeg bodulskog« nosio sam u svijesti od dječaćkih i mladenačkih dana. Za one, što sam ih čuo o novije vrijeme moram zahvaliti nekim svojim rođacima, prijateljima i znancima iz Punta, Linardići, Malinske, Omišlja, Dobrinja, Vrbnika i Baške (po imenu ih spominje). Ove anegdote pisao sam čakavštinom, kakva se čuje u momu rodnome Puntu i još nekim mjestima, ali bez eliminiranja vokala — a. One pak, kojima je »izvor« Omišalj, ili Vrbnik, Dobrinj, ili Baška, kad je u pitanju bio monolog ili dijalog, nastojao sam upotrijebiti izgovor ljudi navedenih mjesta«.

Da je Žic htio dati strogo naučno djelo, a ne popularno, moglo bi mu se s gledišta moderne folkloristike zamjeriti što kazivanje svojih zemljaka prepričava (osim dijaloga i monologa) »po puntarsku«, a ne donosi njihovim riječima, kako su oni pričali. Takvim pristupom terenskoj građi bio bi dao ne samo autentične primjere raznih govora na Krku (Žic ih spominje u predgovoru), nego bi iznio i osobitosti stila pojedinih kazivača. Sve ovo bi na svoj način ukazalo na razlike koje postoje na Krku između pojedinih mjesta, kako u životu i karakteru, tako i u smijehu. Ovo stanje potvrđuje i stara rečenica: »Na otoku Krku je sedan općin, sedan smrtnih grihi«. Uz ovo čuje se još i dodatak »i sedan kriposti«. Čuje se ovo najviše od onih koji su zaljubljeni u svoj otok, pa ne dozvoljavaju da se o njemu kaže štogod negativno.

Upravo velik broj lokalnih patriota na Krku, kao i popularnost rečenice o sedam krčkih općina, navode me da istaknem kako na Krku uza sve razlike među Krčanima ima i jakih duhovnih veza koje ih skupljaju i drže zajedno. Jedna od tih je i smijeh što ga po svem otoku prenose »narugljivci, smišnjaci i šišnjaci« sa svojim »smiharijama, mesopustarijama, pandolarijama, šprdarijama i komedijama«. Namjera Žica Klačića bila je da se smijehom manifestira ovo jedinstvo raznolikog Krka. Tragajući za tim, on poput narodnog kazivača, koji svojim jezikom priča što je negdje čuo, iznosi ono »smišno« — motiv i tipove, zbog kojih se zapravo anegdota pamti i dalje prepričava. Već naslovom zbirke »Smih naš bodulski« Žic Klačić naglašuje da donosi nešto, »smih«, što je zajedničko otočanima s Krka. Ovo u naslovu detaljno potvrđuje. Sa zamjenicom »naš« pokazuje prostranstvo toga smijeha, geografski otok Krk, najveći otok na Jadranu, kome su se okolni susjedi ipak narugali da je »Šesti kontinent, koga ni vrag ne bi preskočil«. A pridjevom »bodulski« ukazuje na karakternu stranu toga smijeha, krčkih otočana, kojima su ljudi s kopna nadjenuli porugljivo ime Bodul (koje duž hrvatske obale nose i drugi otočani), odajući time da osjećaju razlike koje postoje između njih i otočana. Ciljanje na ove razlike stvorilo je cijeli niz rugalica otočanima, kao: Boduli nisu ljudi, Bodulo fić, vele brageše mala rit, ili onu krasnu anegdotu, što priča o tome kako su otočani s Krka nazvani Bodulima. To su ime dobili jer su s badiljima (naošćenim dugim kolcima) izboli napuhnete mijehove na kojima su, kao na neke vrste splavi, lupeži s kopna pošli na Krk da ga oplijene. U krčkom folkloru ima više motiva o budnoj krčkoj straži (zato ih zovu i Čuki) i obrani od napada. I smijeh je jedan od načina da se vrati milo za drago. Već prema potrebi, na Krku se javlja više vrsti smijeha, što nalazimo i u knjizi Žica Klačića.

Ponekad je bodulski smijeh dobroćudan, kao u anegdoti »Jedino ča ne zna« (str. 34), poznatoj u više varijanata po Krku. Takav je i u omišaljskoj anegdoti »Nebogo blago ni krivo« (str. 45). Ali bodulski smijeh zna i »zbošt«, da čovjeka zaboli, kao u onoj o Šotoventinima (str. 80), ili o povratniku iz Amerike »Šak šal-baul prišal« (str. 103), ili Primorčev »Prdon« (str. 33). Ima smijeha koji nemilosrdno kritizira anomalije u životu i time u isto vrijeme agitira za nešto bolje. Ovakav smijeh često za temu uzima politiku, pa je zbog njega bilo globa i zatvora u dugoj historiji bodulskog smijeha. Takav se čuje u anegdoti »Naša Merika« (str. 65), i »Pregazilo ga vrime i zgubil je busulu« (str. 125). Šteta što u Žicovoj zbirci nema nijednog teksta »mesopustarij«, da se vidi kako je Krk kroz »mesopusne napovidi« pretresao život. Ove »napovidi« tresle su placu smijehom, ali i strahom od tora, tradicionalne tučnjave zbog neke uvredljive riječi. Sličnih šaljivih mjesnih kronika, često stihovanih u obliku Mesopustove osude i oporuke, ili »Žitka« kako kažu Vinodolci, ima i drugdje u Hrvatskoj, ali je značajno da je baš na Krku, u Dobrinju, nađen dosad najstariji naš tekst »Mesopustove oporuke«. Napisan je 1718. glagoljicom. Znači da se već tada na Krku uz Mesopusta, lutku od slame, širio smijeh i bio kritiziran život.

Autokritično sagledavanje u sebe, smijanje samom sebi, poznata je crta krčkog smijeha. Osobito se ispoljava u prihvaćanju nadimakata i porugljivih imena, kao što je npr. Bodul, koje je kroz duga stoljeća peklo Krčane. Ova-

kav smijeh činio je Krčane-Bodule superiornijima u situaciji komedije oko sebe. Svatko lako stavi »krabunosnicu« na lice, ali skinuti je i pogledati sebi u oči, nije baš lako.

Žicu Klačiću uspjelo je, kao pravom »smišnjaku«, ispričati to »gledanje u vlastita njedra«. Jezik kojim on prenosi narodne šale bogat je i slikovit. Njegova riječ nosi, njenim posredstvom da ispadne smiješno i ono što je samo po sebi ozbiljno ili žalosno. Zato nam je ugodno što nam je Žic Klačić vodič po mjestima gdje puca bodulski smijeh. On zaviruje u težačke kuće i mornarske konobe, ide preko klančica, okreće se po placama i rivama, ležerno, s rukama u džepovima, ulazi u crkve i sudnice, skače s kraja na brod, prati zemljake na Rijeku i u Senj, putuje do Zagreba i prenosi se do Amerike. Samo ne znam da li je stvarno toliko »kurajan« da se »dvigne z avionom va Merike«, sada, kad je i Krk dobio aerodrom.

Kao što je Žicu Klačiću uspjelo većim brojem zajedničkih motiva zahvatiti cijeli otok Krk (krasan je primjer »Jedan lipi deškorš na vrh Treskavca«, na tradicionalnom mjestu plemenskih spravišća, blizu Biškopove katidre, str. 40, tako mu je preko brojnih tipova uspjelo otkriti tipičnu duhovnu atmosferu »zlatnog« otoka. Oluje i suše, ispovijedanja i propovijedi, suđenja i svađe, trgovina i turizam, more »ko sve premore« i zemlja »bogata s kamjenjem«, sve je to krčki ambijent u kojem susrećemo smiješnog Jiva Fratra i Knjaku, Jakominu vindirigulu i gospu meštrovicu, popa Mata i popa Pera, hvalisavog Amerikanina i suca Keka, koji od ganuća ne može pozdraviti gospodina bana. Ovi su tipovi srasli s krčkim smijehom, i to što ih Krk ima u svakom mjestu, samo s drugim imenima, dokaz je jedne te iste krčke kulturne fizionomije, koja smijeh »cidi skroz zubi« ili »praska kako šajeta«.

Ne mislim time reći da je krčki smijeh zatvoren, sam u sebi, izjeden od otočke soli. Krk je otok, more ga dijeli od kopna, ali to je otok koji je kroz historiju neprestano bio u kontaktu s drugim krajevima. Zato se na njemu uz domaći smijeh čuju i glasovi tuđeg smijeha. Žic Klačić spominje u predgovoru motive koji su poznati Splitu i Trstu. Anegdota »Bodul zatajil mater« (str. 96) priča se i na kopnu, a đaka koji se zastidio seljačke majke opisao je i slovenski književnik Ivan Cankar. Izvanredni primjer motiva, koji već stoljećima putuje po hrvatskim krajevima, od Dubrovnika do Zagreba, predstavlja anegdota o Bodulima, što su se popišali po smokvama dok su ih vozili u Senj na prodaju. (str. 83.) Isti motiv spominje Marin Držić, dubrovački komediograf iz XVI stoljeća. Dobro kaže Žic Klačić, da »Smih naš bodulski« ne gubi ni trunka od svoje originalnosti time što prima tuđe sadržaje, jer »u novim uvjetima te anegdote primaju svoj specifični kolorit i postaju vjeran odraz duha i mentaliteta dotičnoga kraja«.

Ova zbirka Žica Klačića mogla bi raširiti bodulski smijeh izvan Krka. Da je mogu razumjeti i oni koji ne poznaju čakavsko narječje pomoći će rječnik na kraju knjige. Prije ove zbirke u štampi se samo povremeno čuo naš smijeh. Žic spominje »Jurinu i Franinu«, »Novi list« i »More«, u kojima je već prije objavio neke anegdote što ih sada opet iznosi u »Smihu«. Za ovu zbirku on je crpio materijal iz Krčkog kalendara. Postoje još i druge edicije, pa i cijele rukopisne zbirke (u arhivima i kod privatnika), u kojima je skupljen krčki smijeh. Ovim »prvim librom Smiha našega bodulskoga« Ivo Žic Klačić je pokazao da zna reći i izabrati. To ga obavezuje da pripremi i drugi libar a nagoni ga na to naša draga čakavska riječ koja je, stoljećima živa, u naše vrijeme bila odbacivana i prihvaćana.

Nikola Bonifačić-Rožin

KRČKI ZBORNIK

2

**KRK
1971**

KRČKI ZBORNIK

POVIJESNOG DRUŠTVA OTOKA KRKA
PODRUŽNICE POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

SVEZAK 2

Urednički odbor:

dr BRANKO FUČIĆ
PETAR STRČIĆ (glavni urednik)
RIKARD ŽIC
RUDOLF ŽIC

Ovaj je svezak uredio:

PETAR STRČIĆ

Slika na koricama: MILA KUMBATOVIĆ (Motiv grba Omišlja)